

Maria Sierocka-Pośpiech

(Archiwum Główne Akt Dawnych, Warszawa)

KSIĘGA INWENTARZOWA CECHU KUŚNIERZY WARSZAWSKICH Z LAT 1666–1932

W 2016 r. zasób aktowy Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie wzbogacił się o niecodzienny nabytek. Otóż dzięki wsparciu finansowemu Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych udało się zakupić księgę inwentarzową cechu kuśnierzy Starej Warszawy. Pozyskano ją od działającego po dziś dzień w stolicy Cechu kuśnierzy, kożuszkarzy, rękawiczników i garbarzy. Jej wartość podnosi fakt, że archiwum, poza nielicznymi dokumentami królewskimi i rady miasta wystawianymi na rzecz lub w sprawach cechów warszawskich, nie posiada ich dokumentacji aktowej¹. Spowodowane to było między innymi tym, że zachowane archiwa cechowe do II wojny światowej i później były przechowywane przez te organizacje, a posiadane historyczne dokumenty i akta stanowiły ich własność².

Jak wynika z monografii Franciszka Reinsteina wydanej w 440 rocznicę istnienia cechu kuśnierzy warszawskich, w archiwum cechu kuśnierzy w tym czasie znajdowało się, poza kilkunastoma przywilejami królewskimi zachowanymi w kopiach i oryginałach, 14 ksiąg oraz liczne dokumenty luźne³. Wśród omówionych przez autora i znanych mu z autopsji ksiąg, znajduje się także pozyskana przez AGAD. Jest to rękopiśmienna księga oprawna w brązową, obecnie nieco przetartą skórę, z wyciśniętym tytułem: „Inwentarz praw cechowych y inszych rzeczy za starszych pana Mat[yasa] Surm[ikiewicza] pana Paw[ła] Szik[orskiego]

¹ W zasobie Archiwum Głównym Akt Dawnych (dalej: AGAD) przechowywane są przywileje królewskie (przede wszystkim w Zbiorze dokumentów pergaminowych) wydane dla kilkunastu cechów warszawskich; nie ma wśród nich dokumentów dla cechu kuśnierzy Starej i Nowej Warszawy.

² Zob. W. Maciejewska, *Archiwum miasta Warszawy 1376–1796* [w:] *Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie. Przewodnik po zespołach. Archiwa dawnej Rzeczypospolitej*, Warszawa 1975, s. 193–198; M. Sierocka-Pośpiech, *Zasoby źródłowe Archiwum Głównego Akt Dawnych do badań samorządów i władz Warszawy*, „Rocznik Warszawski”, t. 32, 2014, s. 19–27.

³ F. Reinstein, *Dzieje zgromadzenia kuśnierzy miasta stołecznego Warszawy w setną rocznicę ustawy rzemieślniczej, w 440 swego istnienia, w roku 3-cim wojny wszechświatowej*, Warszawa 1917, s. 14, 40–46; opis księgi inwentarzowej, zob. tamże, s. 25–30.

gminnych pana Marti[na] Chudzin[skiego] Ann[o] 1667”. Na tylnej okładce widoczna nalepka z odręcznym napisem „c. kuśnierzy”. Na pierwszej karcie księgi (karty nie są numerowane) znajduje się niewielka, współczesna naklejka z maszynopisowym tekstem: „Inwentarz praw cechowych i inszych rzeczy... Anno 1667–1932”, na karcie drugiej zaś niedatowana notatka spisana w języku hebrajskim dotycząca rozliczeń handlowych. Właściwy tekst rozpoczyna się dopiero na karcie trzeciej, od inwentarza sporządzonego w 1666 r. po wyborze nowych trzyosobowych władz cechowych, a nie — jak mylnie informuje tytuł — dopiero w 1667 r.⁴ Wpisy inwentarzowe prowadzone są z licznymi i długimi przerwami do 1932 r.⁵ Księga zawiera przede wszystkim spisy dokumentów posiadanych przez cech, sporządzane po wyborze nowych władz cechowych, ograniczone do najistotniejszych, z punktu widzenia jego funkcjonowania w mieście, to jest przywilejów królewskich oraz wyroków sądów grodzkich, królewskich i marszałkowskich. Spisy inwentarzowe w zasadzie nie obejmują innych dokumentów cechowych oraz ksiąg⁶. Należy przy tym dodać, że nie wszystkie wpisy mają charakter inwentarzy, w których wymieniono posiadane przez cech dokumenty i ewentualnie inne przedmioty, część ogranicza się jedynie do poinformowania, że inwentarz taki został sporządzony i zatwierdzony⁷. Przeplatają się one z kilkunastoma notatkami z lat 1756–1758 dotyczącymi spraw wewnątrzcechowych — głównie o wykroczeniach mistrzów i terminatorów przeciwko statutom. Przywileje królewskie, ich potwierdzenia lub poszerzenia są opisane lakonicznie, bez przytaczania treści. Informacyjno-skarbowy charakter przekazu spowodował, że sporządzający inwentarze skupiają się na stronie formalnej opisu, koncentrując się na informacjach o wystawcy i dacie sporządzenia dokumentów, o tym czy jest to oryginał czy kopia oraz o materiale, na jakim dokument został sporządzony — a więc czy był to pergamin czy papier; rzadko jest mowa o uwierzytelnieniu. Zdecydowanie więcej dowiadujemy się o treści posiadanych i przechowywanych przez cech wyroków sądowych. Były one wydawane w procesach o nielegalny wyrób i handel towarami kuśnierskimi na terenie Warszawy, toczonych przeciwko innym rzemieślnikom warszawskim oraz partaczom, a także kupcom żydowskim i chrześcijańskim z Warszawy i z innych miast⁸. Kilkakrotnie podczas dokonywanej inwentaryzacji spisano również posiadane przedmioty cechowe takie jak: pieczęć, chorągiew i bęben. Dwukrotnie — utensylia znajdujące się w ołtarzu św. Antoniego w kolegiacie św. Jana w Warszawie,

⁴ Być może data 1667 oznacza czas sporządzenia oprawy.

⁵ Księga zawiera wpisy z lat: 1666, 1686, 1697, 1701, 1704, 1707, 1737, 1739, 1739–1740, 1744, 1744, 1746–1748, 1755, 1756, 1763, 1765, 1767, 1767, 1793, 1800, 1908, 1932. Są to spisy inwentarzowe posiadanych dokumentów, z rzadka też przedmiotów cechowych lub tylko notatki potwierdzające, że taka inwentaryzacja została dokonana i przyjęta przez nowo wybranych starszych cechu.

⁶ W kilku nielicznych przypadkach, jak na przykład w inwentarzu z 1666 r., jest mowa także o innych posiadanych dokumentach; z kolei w inwentarzu z 1793 r. znajduje się informacja, że inne dokumenty nie zostały spisane.

⁷ Na przykład wpisy z 1765, 1767 i 1777 r.

⁸ Cechy jako organizacje monopolistyczne strzegły przysługujących im na danym terenie praw w zakresie produkcji i handlu, nie dopuszczając na rynek producentów niezrzeszonych oraz kupców-importerów wyrobów futrzarskich. Ci ostatni mogli handlować w Warszawie tylko w określonych prawnie terminach.

którym opiekowali się kuśnierze. Ten ołtarz cechowy w pierwszych latach XIX w. przeszedł na własność katedry, a nabożeństwa kuśnierzy przeniosły się do kościoła Paulinów na ulicy Freta. Tylko w jednym inwentarzu znajduje się krótka wzmianka o posiadanych przez cech księgach; nie zostały one jednak wymienione, podobnie jak inne dokumenty luźne — na przykład korespondencja, pozwycy druki.

Wiadomości o liczbie i zawartości ksiąg cechowych, dostarcza przywoływana już publikacja F. Reinsteina. Omówił w niej, a w kilku przypadkach tylko zasygnalizował, obecność 14 istniejących wówczas ksiąg cechowych, w tym charakteryzowaną tu księgę inwentarzową⁹. Najstarsza była księga z 1533 r., z zachowaną oprawą z epoki w formie skórzanej teki. Kolejnych sześć rozpoczęto w różnych latach XVII stulecia i prowadzono przez cały wiek XVIII. Wśród nich była odrębna księga zapisu terminatorów i oddzielny rejestr procesów wewnątrzcechowych. Księga, w której rejestrowano zatargi z innymi cechami warszawskimi oraz księgi rachunkowe, w których zapisywano między innymi koszty prowadzonych procesów, wydatki na coroczne uroczystości, w tym wybór starszych cechowych, czy koszty związane z corocznym udziałem w procesjach Bożego Ciała. Sześć ksiąg osiemnastowiecznych to księga zapisów majstersztyków, spis mistrzów cechowych i księgi rachunkowe. Księgi były prowadzone w języku polskim, z wtrąconymi zapiskami w językach ormiańskim i — jak napisał Reinstein — „żydowskim”. Przynajmniej trzy były oprawne w skórę, a jedna ma ozdobną kartę tytułową. Autor zasygnalizował również występowanie innych materiałów archiwalnych, w tym druków z powstania listopadowego, materiałów procesowych prowadzonych z Żydami, cenników itp.¹⁰

Losy cechu kuśnierzy warszawskich i jego archiwum po wybuchu II wojny światowej i podczas okupacji zostały pokrótce omówione w okolicznościowej, popularnej publikacji wydanej w Warszawie w 1977 r.¹¹ Cech kuśnierzy i czapników m. st. Warszawy został rozwiązany w 1940 r. na mocy zarządzenia niemieckich władz okupacyjnych. Nastąpiły rekwizycje maszyn, reglamentowanie surowców i nakazy pracy dla działających w Warszawie zakładów firm niemieckich. Nakazano również oddanie wszystkich posiadanych zabytków cechowych. Poleceniu temu kuśnierze się jednak nie podporządkowali. Archiwum i inne artefakty cechowe ukryto w Instytucie Doskonalenia Rzemiosła przy ulicy Chmielnej 50. Dom ten został zbombardowany podczas powstania warszawskiego i spłonął. Można przypuszczać, że nie było w nim wówczas omawianej księgi cechowej; najprawdopodobniej znajdowała się w tym czasie w rękach jednego z członków rozwiązanego cechu. Dzięki tym okolicznościom księga ocalała do naszych czasów.

⁹ F. Reinstein, op. cit., s. 20–39.

¹⁰ F. Reinstein, op. cit., s. 40–45.

¹¹ *Dzieje cechu kuśnierzy m. st. Warszawy w latach 1476–1976. Praca wydana z okazji jubileuszu 500-lecia istnienia cechu*, oprac. K. Beylin, R. Talikowski, Warszawa 1977, s. 22–23.

Maria Sierocka-Pośpiech, *Inventory book of Warsaw furriers guild from 1666–1932*

Summary

In 2016, inventory book of Old Warsaw furriers guild from 1666–1932 was added to the fonds of Central Archive of Historical Records (AGAD). It was purchased from the existing Guild of furriers, glovers and tanners. Its value is increased by the fact, that beyond scarce royal documents and city council documents issued for, or in connection with, the furriers guild, AGAD does not have any other records of that guild. The book is a manuscript, bound in brown, somewhat distressed leather, with embossed title “Inventory of guild laws [...] Anno 1667”. It contains a list of documents and records preserved by furriers guild since 17th century until 1930s. In 1917, the archive of furriers guild contained, besides a number of royal privileges, 14 books and numerous loose leaf documents. During World War II, the archive was hidden in the Artisanship Improvement Institute at 50 Chmielna Street in Warsaw. The building was bombed during the Warsaw Uprising and burned down. It can be surmised, that the guild book was saved by accident, most likely, at the time it was in possession of one of the members of the guild.

Słowa kluczowe: kuśnierze, cech kuśnierski, Warszawa, Stara Warszawa, archiwum, Archiwum Główne Akt Dawnych

Keywords: furriers, furriers guild, Warsaw, Old Warsaw, archive, Central Archive of Historical Records